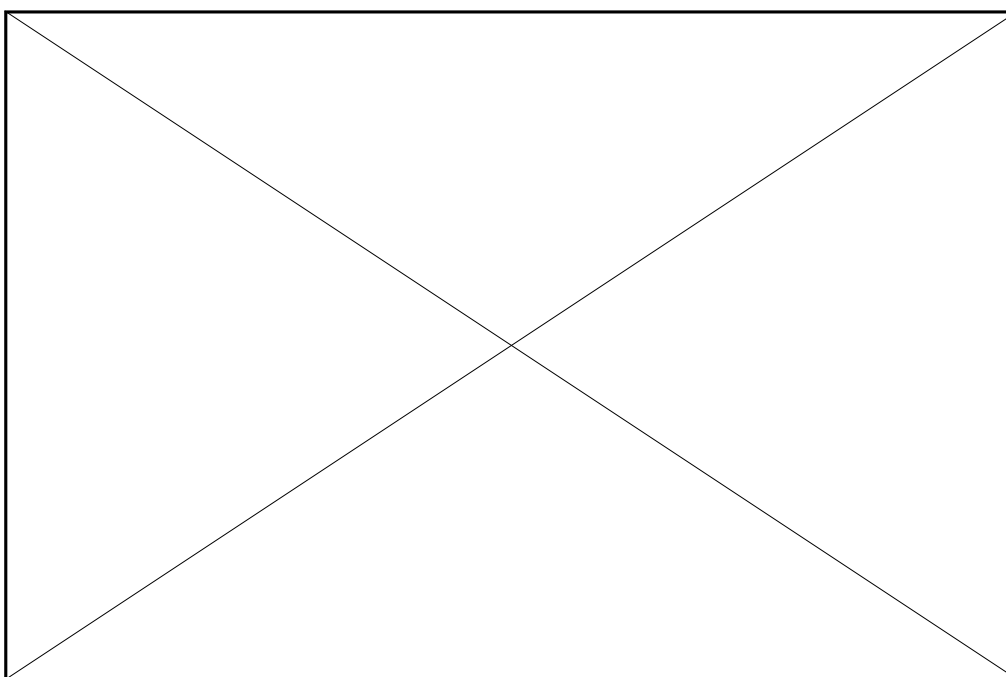

ЄВТУШЕНКО О.В.

ЗРАЗКИ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ЗБРОЇ В КОЛЕКЦІЇ КОНОТОПСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

У роботі досліджуються три екземпляри давньоруської зброї з колекції Конотопського краєзнавчого музею, знайдені у 1920-1930-х роках. Зроблено спробу визначити їхнє походження та функціональне призначення.

У фондах Конотопського краєзнавчого музею ім.О.М.Лазаревського (ККМ), зберігається декілька зразків холодної зброї княжої доби: дві сокири (сокира №1 - КВ-724 ІДП-А-І-513; сокира №2 - КВ-723 ІДП-А-І-512)¹ та рідкісний зразок зброї давньоруського часу - меч (КВ-738-527)².

У Книзі Вступу №1 музею за 1943-1946 рр., в легенді про надходження, всі ці три предмети зафіксовані як такі, що були “знайдені при відновленні музею” (вересень 1943 р.). Але серед музейних працівників старшого покоління збереглись спогади про походження цих предметів: дві сокири та меч були знайдені у 1920-30-х роках у м.Конотоп під час оранки одного з городів на лівому березі р.Єзуч в тому місці, де зараз розміщений один із цехів Конотопського електро-механічного заводу, на розі вул.Генерала Тхора та вул.О.Лазаревського.

Євтушенко Олександр Валерійович - науковий співробітник Науково-дослідного центру охоронної археологічної служби України Інституту археології НАН України

Оскільки існує розповідь про знахідку всіх трьох предметів в одному місці, спробуємо розглянути їх комплексно, не відриваючи один від одного.

Сокира - один з найдавніших та найпоширеніших видів рублячо-дроблячої зброї ближнього бою.

Нею озброювались як піші, так і кінні воїни. Вона слугувала ратнику в самих різноманітних цілях, поєднуючи в собі властивості як бойової, так і робочої зброї³.

Сокира №1 (мал.1.1) має загальну довжину 17,5 см, довжина леза - 12,5 см, ширина - 8,5 см, діаметр отвору обуха - 4,5 см. Верхня грань сокири вигнута від початку леза до середини діаметру отвору обуха. Лезо трапецевидної форми, відтягнуте до низу, його рубляча частина напівлунної форми. Тильна сторона обуха напівсферична, в січенні напівлунної форми. Частина лівої сторони обуха частково втрачена.

Сокира №2 (мал.1.2) має загальну довжину 17,3 см, довжина леза - 13,3 см, ширина 8,5 см, діаметр отвору обуха 4 см. Верхня грань сокири вигнута від початку леза до середини діаметру отвору обуха. Лезо трапецевидної форми, відтягнуте до низу, рубляча його частина сильно пошкоджена. Тильна сторона обуха напівсферична, в січенні пряма із злегка відтягнутими до середини краями.

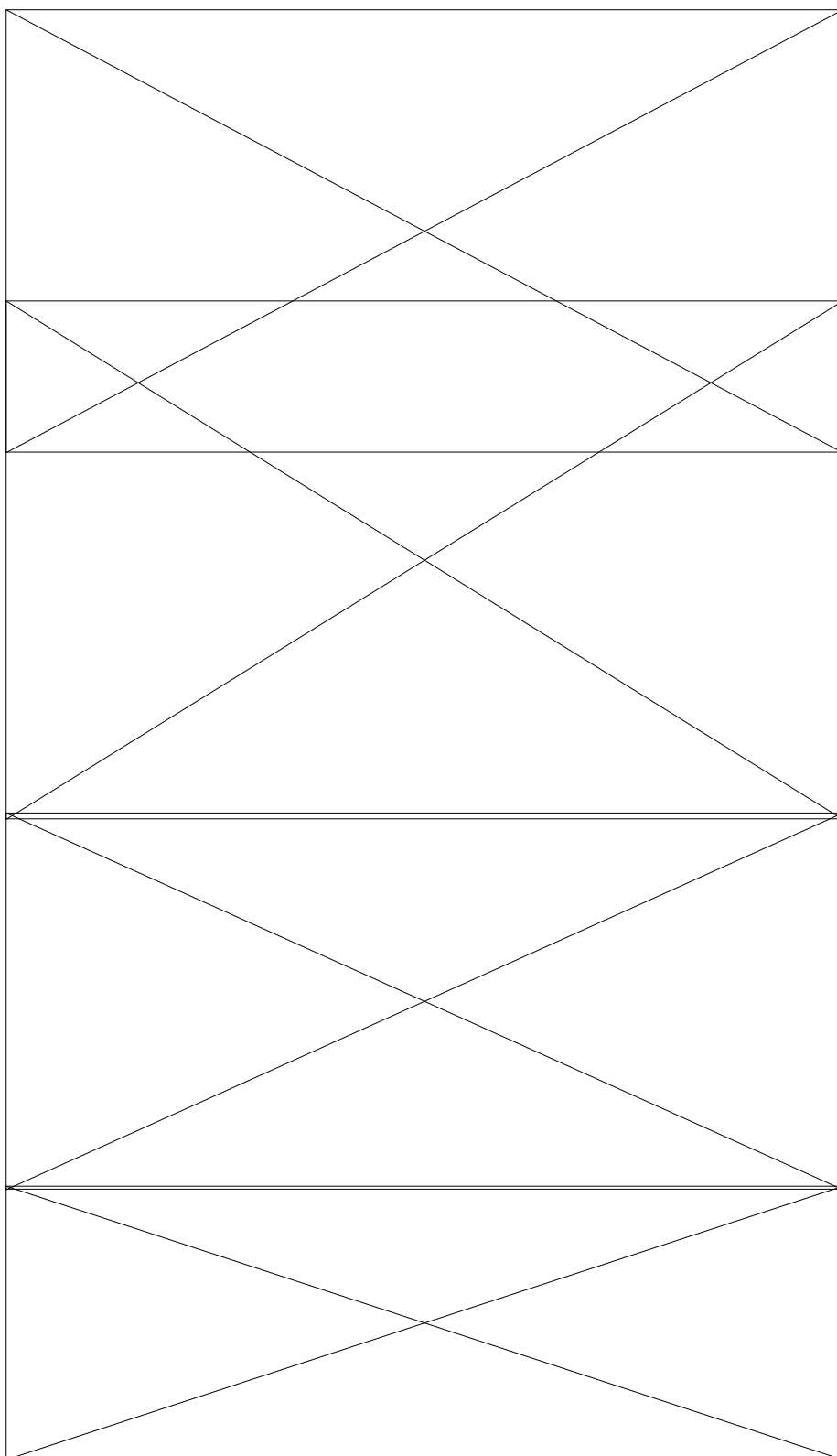
Сокири №1 та №2 із колекції КKM за функціональним призначенням (враховуючи їх форму, розміри) можна віднести до бойових сокир, схожих на робочі, але мініатюрніше останніх, що використовувались у військових цілях як універсальний інструмент походу та бою (група 2-А за А. Кірпічниковим)⁴. Відсутність бокових щекавиць на обухах сокир №1 та №2, виразних подовжень на їх тильних частинах, характерних для бойових сокир X-XII ст. (до початку XII ст. виготовлення описаних елементів сокир спрощується), може вказувати на їх приналежність не раніше XII ст.

До привілейованої, але досить широко розповсюдженої зброї належали мечі. В межах X-XIV ст. вони розділяються на дві основні групи - каролінгські (IX- перша половина XI ст.) та романські (XI-XIV ст.)⁵.

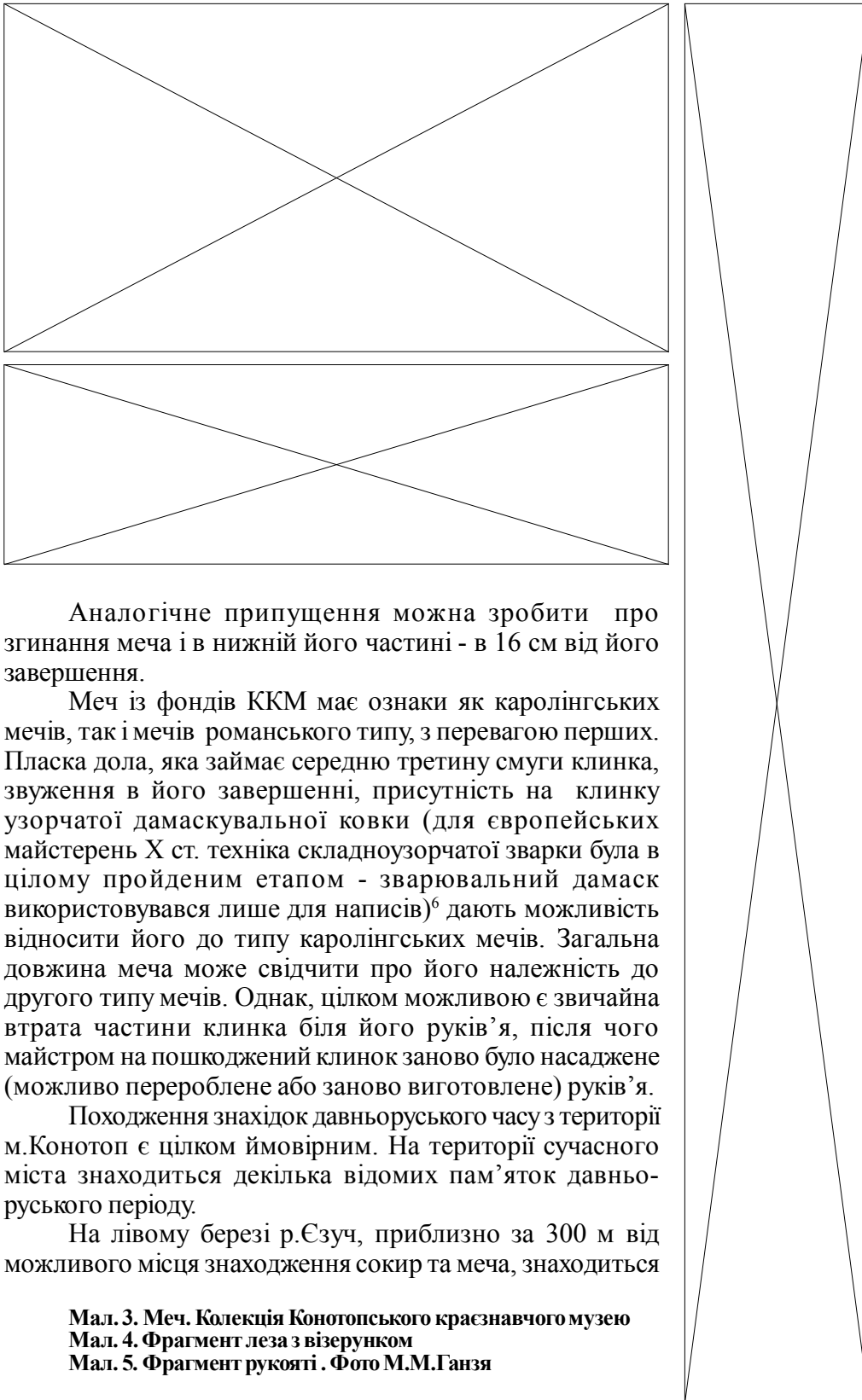
Меч з фондів КKM (мал.1.3) металевий, одноручний, складається з клинка та основи рукояті. Загальна довжина меча - 87 см. Клинок плаский, двосторонній з долою (займає середню третину смуги), злегка звужується в кінці. Довжина клинка - 67 см, ширина - 4 см, ширина плоскої доли - 1,8 см, ріжучих граней - 1,1 см. У нижній частині клинка (на долі) простежується дамаскірований візерунок у вигляді хаотично розміщених зигзагів та хвилястих ліній. Третина клинка пошкоджена корозією. Клейм та написів не прослідковується.

Основа рукояті меча суцільна, “*odima*” на клинок, зі слідами заклепки з одного боку (пайки?). Складається з пластинчатої частини, “*odimoї*” на клинок, яка продовжується прямокутним по формі та при січенні черешком. Загальна довжина руків'я - 19,6 см, розмір пласкої пластинчатої частини - 4,3x6,6 см, довжина черешка - 13 см. Приблизно посередині черешка розміщений овалоподібний отвір діаметром 0,3x0,4 см.

В середній частині клинка, на відстані 29,5 см від “*надimoї*” на нього основи руків'я, простежується лінія перегину, що свідчити про можливість перегину меча навпіл.

**Мал. 2. Сокира №1, сокира №2.
Колекція Конотопського краєзнавчого музею**

Аналогічне припущення можна зробити про згинання меча і в нижній його частині - в 16 см від його завершення.

Меч із фондів ККМ має ознаки як каролінгських мечів, так і мечів романського типу, з перевагою перших. Плaska дола, яка займає середню третину смуги клинка, звуження в його завершенні, присутність на клинку узорчатої дамаскувальної ковки (для європейських майстерень X ст. техніка складноузорчатої зварки була в цілому пройденим етапом - зварювальний дамаск використовувався лише для написів)⁶ дають можливість відносити його до типу каролінгських мечів. Загальна довжина меча може свідчити про його належність до другого типу мечів. Однак, цілком можливою є звичайна втрата частини клинка біля його руків'я, після чого майстром на пошкоджений клинок заново було насаджене (можливо перероблене або заново виготовлене) руків'я.

Походження знахідок давньоруського часу з території м.Конотоп є цілком ймовірним. На території сучасного міста знаходиться декілька відомих пам'яток давньоруського періоду.

На лівому березі р.Єзуч, приблизно за 300 м від можливого місця знаходження сокир та меча, знаходиться

Мал. 3. Меч. Колекція Конотопського краєзнавчого музею

Мал. 4. Фрагмент леза з візерунком

Мал. 5. Фрагмент рукояті. Фото М.М.Ганзя

давньоруське поселення XII-XIII ст., відкрите у 1997 р. та досліджене у 1998 р. Конотопською археологічною експедицією⁷. На протилежному, правому, березі р.Єзуч (район Загребелля) знаходяться залишки т.зв. Германівського городища, територія якого була заселена в давньоруський час⁸. У 2008 р. на території району Загребелля, вул.Інтернатна (правий берег р.Єзуч), Сумською археологічною експедицією в ході охоронних археологічних досліджень відкрито давньоруське поселення⁹.

¹Книга Вступу №1. - ККМ. - Ф. ім.О.М.Лазаревського.

²Там само.

³Кирпичников А.Н., Медведєв А.Ф.. Вооружение // Древняя Русь. Город, замок, село. - Археология СССР. - М., 1985. - С.310.

⁴Там же.

⁵Там же. - С.300.

⁶Там же. - С.302.

⁷Белінська Л.І., Звагельський В.Б. Археологічні дослідження в Конотопі 1997-1998 років // Сумська старовина. - №№III-IV. - 1998. - С.7-20.

⁸Євтушенко О.В. Давньоруське городище в урочищі Германівка // Історико-культурні надбання Сіверщини у контексті історії України. Збірник наукових праць. - Глухів, 2006. - С.41-43.

⁹Белінська Л.І., Євтушенко О.В. Звіт про археологічні дослідження на території Сумської області в 2008 році // Науковий архів Інституту археології НАН України.

Євтушенко А.В.

Образцы древнерусского оружия в коллекции Конотопского краеведческого музея

В работе исследуются три экземпляра древнерусского оружия, которые находятся в коллекции Конотопского краеведческого музея, найденные в 1920-1930-х годах. Предпринята попытка определить их происхождение и функциональное предназначение.

Yevtushenko A.V.

Examples of ancient Russian arms in the collection of Konotop Local History Museum

Three examples of ancient Russian arms in the collection of Konotop Local History Museum, which were found in 1920-1930, are examined in the article. It was made an attempt to determine its origin and purpose.